

ziókról van szó. Az utóbbiak makacsabbnak bizonyultak. Már régóta bebizonyosodott, hogy az emberi léte kíméletlen törvények és nem nemes szándékok kormányozzák, hogy a polgári társadalom menthetetlenül a maga képére formálja-deformálja az embereket, amikor a forradalmár még mindig romantikus tudattal, csak eszményeire hagyatkozva szegült szembe a környező valósággal. Hitt abban, hogy eszméje nemcsak a polgári környezettel szemben teszi immunissá, de egyben kivonja mindenféle társadalmi törvényszerűség hatásköréből is. Ennek az illúziós társadalomformáló tudatnak volt irodalmi vetülete a pozitív hős. Somogyi Tóth regényében élményanyag és látásmód örvendetesen szoros egységének lehetünk tanúi. Hiszen az illúziós forradalmártudatot hevesen bíráló műve olyan esztétikán alapul, amely gyökeres tagadása a sematikus pozitív hőst követelő művészetszemléletnek. Szabados alakja ennek a művészi célnak a megvalósításánál játszik döntő szerepet. Ha valami érdekes Szabadosban, az éppen nem sorsa és sorsának végterméke: cinizmusa, hanem magatartása, stílusa és stílusának fő tartalma: kritikája.

Somogyi Tóth írja: „Az értelem és az öt érzék erejében hiszek leginkább.” Érdekes módon az elmarasztalt figura, Szabados intellektuális merészsége, magamentő próbálkozásai is ezt sugallják. Az első regény lélektani mélységei hátterbe szorulnak, bár az idegösszeroppanással végződő bonyodalom épp elég alkalmat kínált volna a pszichológiai bravúrokra. A pszichológiai megfigyelések ebben a kompozícióban nem közvetlenül segítik elő a művészi gondolat kibontakozását, eszköz jellegűek, és feladatuk a szituáció valószerűségének megőrzése. Szabados racionalizmusa azonban inkább pragmatista logika, amely csődbe viszi hirdetőjét. A regény anyagát rendező és az élményt formáló értelem viszont a felülemelkedés, a túlhaladás módját mutatja.

Somogyi Tóth a klasszikus realizmus hagyományait átgondoló első kisregényében szükségesnek látta, hogy megtörje a tragikus véget okozó törvények varázsát. Úgy érezte, hőse lényegéhez tartozik újjászületési képessége. Szabadosról viszont a regényből megismert szituáció alapján nincs jogunk feltételezni, hogy akármi-kor is megváltozhat. Végtere is azonban egy regény nem a világ, és Szabados csak addig Szabados, ameddig valamilyen külső hatás, vagy eddig „feltérképezetlen” belső motívum nyomán egy fél fokkal meg nem billenti élete vitorláját. Hosszabb idő alatt ez az apró mozdulat is új, ismeretlen vizekre viheti. De nem is ez a lényeg, hanem hogy ennek a műnek nem kompozíciós sarkköve a tipikus sors elkerülhetetlensége. Egy igen nagy kisregény hőse mondja: „az ember nem arra született, hogy legyőzzék”. És hogy ki lesz Ember, ki a „kiválasztott”, az egy másik kisregény szerint mindvégig nyitott kérdés marad. Ilyen tanulsága is lehet a *Gerinctörés* „vigasztaló” epilógusának.

Kondor Béla rajza